

נ-3700 פנינים ב-2 הכרכים יחד

פרשת בראשית

– גליון 15 –

חלק מהענינים שנידונו בספר

- 8. לעתיד לבא ייחד הקב"ה שמו גם על הלילה.
- 13. כל אחד מוצא חלקו בתורה - מ'ילד בחדר' ועד 'ת"ח מופלג'.
- 24. השבת היא - מקור הברכה לכל השבוע.
- 34. עץ החיים למה נברא?
- 40. הקב"ה עבר לפנייהם - כדי שיעשו תשובה.
- 43. האם אסור לגלות לה"ר - ועי"ז יפול החשד על אחרים.
- 47. מדוע נלקח השכל מן הנחש.
- 51. היכן יש מידה כנגד מידה - בעונש צער הריון וגידול בנים.
- 53. מדוע נגזר מיתה על האדם ועונש נוסף: 'בזיעת אפך' - והלא אין 'לוקה ומת'.
- 64. לפי שדימתה חוה, שמלבד הקב"ה, גם היא עשתה את הבל - הפסידה את הבל.
- 72. דמיון חטא קין - לחטא האדמה.
- 73. יסוד נורא! מה'תומר דבורה', בענין המלאך שנברא ממעשה העבירה.
- 81. לאחר המבול רק הנביאים זוכים לקבל פני שכינה.
- 82. מנין למדו לברך: תחיה עד 120 שנה?

בראשית (א א)

■ 'בראשית' - רמז לבית ראשון שיעמוד ת"י שנים

אבן עזרא (בהקדמה לתורה) מחלק המילה 'לג' חלקים: [ב] 'ראש ית', לומר: בית ראשון יעמוד ת"י שנים [בי"ת במילואו הרי הוא בית].

[וזהו סדר הדברים:] כי הוא [בית המקדש] היה קודם שמים וארץ [פסחים נד], ואח"כ יישום הבית, וזה הוא: 'הארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום' - שבא חושך לעולם כאשר נסתלקה השכינה.

'ורוח אלקים מרחפת על פני המים' - שנחה רוח החכמה והבינה על מפרשי התורה, הנמשלת למים / ובסוף 'יהי אור' - על ימות המשיח [ע"כ מראב"ע].

בראשית (א א)

רש"י, פתח בבריאת העולם, משום 'חיבת ישראל', שכשיבואו ישראל לרשת את הארץ, יאמרו הגויים לישראל: ליסטים אתם! שכבשתם ארצות שבעה גוים! וישראל משיבים להם: אין כאן גזל, כי כל הארץ של הקב"ה אשר בראה [ונותנה] לאשר ישר בעיניו ועד עתה נתנה לכם [לגוים] ועתה נתנה לנו.

■ ויכוח ישראל ואומות העולם על ירושת הארץ - רמז במזמור 'יהי כבוד'

א"ק, אפשר שויכוח זה רמז במזמור 'יהי כבוד', וכך הוא הסדר: וְיֵאמְרוּ בְּגוֹיִם ה' מֶלֶךְ [עד כאן בלבד מודים הגויים, וא"כ [אומרים הגויים] הואיל ונתן לנו הארץ, הרי היא שלנו].

אבל ישראל אומרים ה' מֶלֶךְ עוֹלָם וְעַד - לפיכך אֶבְדוּ גוֹיִם מֵאֲרָצוֹ, פנו עצמכם מארץ ישראל! כי עתה נתנה לנו.

ברא אלוקים (א א)

■ ר"ע התקיים במידת הדין - כפי שעלתה במחשבה בתחילת הבריאה רש"י, 'ברא אלקים' ולא נאמר 'ברא ה'', לפי שבתחילה 'עלה במחשבה' לבראות האדם ב'מידת הדין', אך ראה שאין העולם מתקיים, לכן הקדים מידת רחמים, [ובהמשך] שיתפה ל'מידת הדין', והיינו דכתיב (ב ד): 'ביום עשות ה' [רחמים] אלקים [דין] ארץ ושמים' [עד כאן].

ולפי"ז יבואר הגמ' (מנחות כט) שהראה הקב"ה למשה ר"ע שהוא דורש כל תג בס"ת, וביקש משה לראות שכרו, והראה לו שסורקין בשרו במסרקות של ברזל, אמר משה לקב"ה: זאת התורה וזו שכרה?! אמר לו הקב"ה: כך עלתה במחשבה לפני.

מסביר השל"ה [ע"פ מה שהביא כעת רש"י], שהגם שאין העולם יכול להתקיים רק בשיתוף מידת רחמים - אבל אצל ר"ע יכול העולם להתקיים ב'מידת הדין' לבדה.

וזהו 'עלתה במחשבה' - המחשבה הראשונית [מחשבה ראשונית] - פירוש 'עוד אופן של בריאה'.

ויקרא אלוקים לאור יום ולחשך קרא לילה (א ח)

■ האם החושך הוא בריאה או העדר אור

הגר"א (אדרת אליהו בראשית א,א), מביא שהחושך אינו העדר אור, אלא הוא בריאה, כנאמר, 'בורא חושך' (ישעיה מה).

ומיוחס לרב מבריסק המימרא הבאה: 'קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה', 'רם הודע כי לך היום אף לך הלילה', פי' כאשר יוצר מצב שלישי, שאין בו אור ולמרות זאת אינו חושך, אז יודע שהחושך אף הוא יצירה.

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (א ח)

רש"י, ולא כתב יום ראשון, לרמז ולהודיע שהיה הקב"ה יחיד בעולמו [שלא נבראו המלאכים עד יום שני].

והרמב"ן כתב טעם אחר: דכל זמן שאין שני, לא שייך לכתוב ראשון.

א"ק, וכן מצאנו בפייט 'אדון עולם', ו'הוא אחד ואין שני', ולא כתב והוא 'ראשון', והיינו כדאמרין: שאין שייך למכתב 'ראשון' כשאין שני / וברעת רש"י י"ל: דכוון שגלוי לפניו יצירת שאר ימים, שייך למכתב ראשון.

ויהי מבדיל בין מים למים (א ו)

■ גם הנהרות בכו - כאשר גלו בני ישראל לבלל

כתיב (תהלים קלז): על נהרות בבל ... שם ישבנו גם בכינו. מהו 'גם' בכינו?

אומר ה'שפת אמת', דאיתא (מד"ר בראשית ה ג): שבבריתא העולם, בכו מים התחתונים על שנתרחקו מהקב"ה, והובטח להם שניתן מהם מלח ע"ג הקרבנות, וניסוך המים.

ועתה [בחורבן הבית] 'הנהרות' חזרו לבכות על שבטל מלח וניסוך המים, ו'גם' אנו בכינו [בני ישראל].

ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע (א ו)

■ כל אחד מוצא חלקו בתורה - מ'ילד בחדר' ועד 'ת"ח מופלג'

הנה ב'חכמת התורה' כל אחד מוצא את חלקו, החל מהילד ב'חיידר' אשר 'מבין כפשוטו' - וכלה 'בבן עזאי' [שרואה בה גילויים נעלים ע"פ 'תורה הנסתר'].

והכי איתא בגמ' (חגיגה טו): מעשה ברבי יהושע בן חנניה שהיה עומד על גב מעלה בהר הבית, וראהו בן זומא ולא עמד מלפניו. אמר לו [ר"י לבן זומא]: מאין ולאן בן זומא [כלומר במה אתה עוסק]? אמר לו: צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים, ואין בין זה לזה אלא ג' אצבעות בלבד..., [והילד לומד כפשוטו].

ואמר רבי חיים מבריסק זהו שאומרים [הגדש"פ]: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ... כנגד ארבעה בנים דברה תורה / והיינו שהתורה ש'ניתנה לישראל' מתאימה לכל הד' בנים, וכל אחד בהתאם לדרגתו יהא לימודו ב'אופן אחר'.

משא"כ ב'חכמת הגויים' [להבדיל] אין הבנה ב'רמות שונות', אלא המבין מבין.

❖ יהי מאורות.. והיו לאתת למועדים .. ולהאיר על הארץ (א יד-ט)

■ תפקיד השמש 'להאיר על הארץ' הוא החשוב ביותר - ומדוע נמנה לבסוף?

א"ק, הנה 'להאיר על הארץ' הוא הדבר החשוב ביותר ומנאו לבסוף?

וי"ל: דבתחילת הבריאה [כשעלתה במחשבה], טרם שנגנו האור, אכן לא הי' בהם צורך להאיר, ורק לאחר שנגנו האור, הוסיפו להם תפקיד [לכן נכתב בסדר הזה].

❖ יהי מאורות.. והיו לאתת למועדים (א יד-ט)

■ מסורת 'זמני המולד' - היא חכמתכם לעיני העמים

א"ק, כאן יש להודיע, ענין 'תורה מן השמים', והוא, שחכמי ישראל קבלו מהשמים, שאורך החדש בין מולד למולד [מולד - תחילת התחדשות הירח] הוא: 29 יום, 12 שעות, תשצ"ג [793] חלקים, [חלק הוא 1/1080 של השעה], ושיעור זמן זה, הוא דבר שאין אדם יכול לעמוד עליו מדעתו ומדידתו, רק בימינו נוכחו הכל לדעת כמה מדויקים הזמנים, שנמסרו לחכמים לפני אלפי שנים.

[שיעור זה מופיע בגמ' ראש השנה (דף כה)], וזה כלול במה שכתוב (דברים ד): 'כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', ודרשו חז"ל: זה חישוב תקופות.

❖ את שני המארת (א טו)

רש"י, שווים היו ונתמעטה הלבנה על שאמרה: אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד.

ובגמ' (חולין ט), אמרה הלבנה: בגלל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט עצמי?!

א"ק, וצ"ב מה רצתה?! הלא לפי דבריה אחד חייב להתמעט, ומדוע שלא היא?! ועוד: 'קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא'?

וי"ל: שרצתה שיעשו הגרלה. או שיגדילו את אור השמש, כאשר יהי לעתיד לבא.

❖ את שני המארת הגדולים (א טו)

■ מעונש הלבנה - רואים כמה 'קשה מידת הדין'

רש"י, שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה: אי אפשר לב' מלכים שישתמשו בכתר אחד.

א"ק, בא וראה כמה קשה מידת הדין [כשהיא בלא רחמים*]: [בהקדם משל] לעשיר שנגזר עליו קנס, לא עשירית כספו, ולא חצי כספו, אלא 'כל כספו', ולא עוד אלא ש'המעט' הדרוש למחיתו יקח מעתה ואילך מהמתחרה 'הכי גדול' שלו, והנמשל:

הירח בעבור שאמר: אי אפשר לב' מלכים שישמשו בכתר אחד, נגזר עליו איבוד האור לגמרי, ולא עוד, אלא שמקצת האור שיש לו מקבל מן השמש.

* רש"י, שביקש הקב"ה לברוא העולם ב'מידת הדין', וראה שאין העולם מתקיים - ושיתף מידת הרחמים. אבל למעלה [בעולם העליון ואצל המלאכים] נשאר מידת הדין.

אגב [מג"ש] - לפי שהמלאכים ב'מידת הדין', הם 'רועדים טפי' בעת המשפט, והכי איתא בפיט בתפילת ר"ה: 'מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין'.

❖ את חית הארץ למינה (א כה)

■ הנברא מן האדמה, דרגתו נמוכה יותר - הנברא מן המים דרגתו גבוהה יותר

ולא כתב 'בהמת הארץ'?

א"ק, ובטעם הדבר נראה, שבעלי-חיים המיוחסים ל'ארץ' הרי הם 'פחותים', ולכן החיה [המיוחסת לארץ] רובה טמאה [ארי דב נמר וכו'] כי היא 'תולדת הארץ'.

את היסוד הזה [ש'תולדתו מן הארץ' הוא גרוע יותר], מצאנו בגמ' (חולין כז), ושם אמרו:

בהמה שבריאיתה מן האדמה - צריכה שחיטה ב' סימנים, עוף שהוא מן הרקק [אדמה ומים] - שחיטתו בסומן אחד, [דג מן המים - בלא שחיטה כלל].

הרי לנו שכל שבריאיתו 'מן האדמה' - כך הוא פחות יותר, וצריך 'מעשה מצוה גדול יותר של שחיטה' כדי להכשירו לאכילה*, [ומה שפירש רש"י שם, שהנברא מן הארץ 'חיותו חזק', ניתן גם להסביר כדברינו].

* ראה עוד בענין זה עה"פ 'אם את כל דגי הים יאסף' (במדבר יא, כב), ושם הבאנו שמדרגות אלו נוגעות לא רק ל'היתר אכילה', אלא גם לענין 'טומאתם במותם' 2130.

❖ נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה... ובכל הרמש הרומש על הארץ (א כו)

שמעתי שאלה בשם הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל, וכי זה 'תכלית בריאת האדם', להיות 'דייג' או 'צייד'?

א"ק, ונראה שכאן מדבר ב'תפקיד הברואים', כיצד יסייעו לתורה ומצוות, והתשובה היא: באמצעות 'שרשרת המזון', שהרמשים נאכלים ע"י עופות, וכשאדם אוכל העופות ומתחזק ל'עבודת ה' נמצא - 'מתעלת כל הבריאה'.

❖ ויכולו השמים והארץ וכל צבאם (ב א)

■ מה קדם הביצה או התרנגולת

לשאלה הידועה מה קדם הביצה או התרנגולת, הנה דעת חז"ל ברור מיללו שהתרנגולת קדמה, דאיתא בגמ' (ר"ה יא): אל תקרי 'צבאם' אלא בצביון נבראו - גדולים.

וכן אמרינן גבי פר שהקריב אדם הראשון, שיצא מן האדמה עם קרניו תחילה.

פירוש שאילו היינו זוכים ל'היות נוכחים' בשעת מעשה הבריאה, היינו רואים: ש'צומחים' מן האדמה קרניים, ואחריהם מופיע גוף הפר / לומדים זה מתהלים (סט לב): 'ותיטב לה' משור פר מקרין מפרים', [קודם קרן ואח"כ פרסה] איזה פר שקרניו קודמות לפרסותיו, הוי אומר זה 'הפר שנברא ראשון'. ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה (ב ד)

■ מדוע אין מברכים [ברכות השחר] - ברוך אתה ... משיח אילמים

'נפש חיה', תרגום: 'לרוח מדברת'.

א"ק, ובפשטות הכוונה ל'דעה' שניתנה בו, וזה מעלת ה'מדבר' [מד' דרגות שיש, דומם, צומח, חי, מדבר].

ובזה מיושב [דשואלים] למה לא מברכים 'בברכות השחר' 'ברוך משיח אילמים'? והתשובה היא, ד'מעלת המדבר' [שהיא דעת], קיימת גם בשינה.

❖ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה'... ואדם אין לעבוד את האדמה (ב ה)

■ טוב לתת אל לבו החסרון - לפני שיתפלל עליו

רש"י, לפי שאין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא האדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו.

כתב הרמב"ם: כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו (פירוש המשניות סוף מס' ברכות).

בגמ' (תענית ב) אמרו שנקרא: 'גבורת גשמים', לפי שיוורדים בגבורה, א"ק, ונראה לי הכוונה ב'גבורת' גשמים, בפלא שהוא 'היפוך דרכי הטבע' שבבריאה, כדלהלן:

■ גבורת גשמים, הפלאות בעיני הגשם

א"ק, ידיעה - 'ענין המים' הוא דבר 'יוצא דופן בבריאה', א. דמשקל המים הוא 'רב ועצום', עד שאם נצרף כמה דליים 'מלאים מים' זה לזה בקושי אדם יכול להרימם*.

ב. הנה כאשר יש רוח ושמש על 'ברזל או עץ', אינם מתרוממים באוויר, ורק כשיהיו [הרוח והשמש] על מים, הרי המים נהפכים ל'קלים מהאוויר' ומתרוממים, ותכונה זו הכרחית ל'קיום הבריאה', דכלא זה [אין גשם] ויתכבשו המעינות, ויבש כל הצומח, וימות כל חי, ויחזור העולם לתוהו. ודי בשינוי זה של 'תכונת האידוי' [הקיים רק] ב'טבע הנזולים' להעיד שיש בורא לעולם.

ונראה דלכך נקרא (תענית ב) 'גבורת גשמים', לפי שהוא שינוי הטבע, שהמים הכבדים נעשים קלים מהאוויר.

ואולי רמז זה בתהלים (קלה ו): 'כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות' [שמשנה 'חוקי הטבע' כפי רצונו], שגזר שהמים הכבדים - נעשים קלים מן האוויר, וזה שממשיך 'מעלה נשיאים מקצה הארץ'.

* מטר מעוקב של ענן שוקל 5 גרם / מטר מעוקב של אוויר 1200 גרם / מטר מעוקב מים 1000 ק"ג.

להנצחות ובכל עניני הספר:

אימייל: 6916645@GMAIL.COM